1

Prelin

1959/60

(1)

1959

V s e b i n a :

1. Spomin (Jelen Albinca)
2. Jesen, Tvoj portret (Metka Mikše)
3. Sirota (Korošok Marija)
4. Želim te, Intimnost (Niko Grafenauer)
5. Velemesto (Jože Sevljak)
6. Odločitev (D.P.)
7. Kadar, Jutro (Pavle Mišmaš)
8. Misli mladost (Otmar Repovž)
9. Moderna vzgoja otrok (Tone Atmosfera)
10. Socialistična etika (B.S.)

Urejuje uredniški odbor
Glavni urednik: Jelen Albinca
Učiteljišče, Ljubljana

Cena posamezne številke 20 din

- . -

P r e d g o v o r

Lansko leto je bil na pobudo šolskega komiteja osnovan časopis Preliv. Naša želja pa je, da letos s tem delom nadaljujemo. Pred vami je prva številka v letošnjem šolskem letu. Objavili smo prispevke, ki so se nam zdeli najboljši. Izbira seveda ni bila velika, ker nismo prejeli dosti prispevkov. Zato vas prosimo, da nam pošljete čim več svojih literarnih del. Želimo pa zvedeti tudi vaša mnenja in želje in le tako bomo lahko izboljšali naslednjo številko.- Ne sme vam biti nerodno, ako ne želite objavljati prispevkov pod pravim imenom, se lahko podpišete s psevdonimi. Torej primite čimprej za pero in izlijte svoja čustva na papir in to pošljite uredniškemu odboru.

Uredništvo

S p o m i n

Bilo je takrat, ko so sovražne čete prepojile našo zemljo in hotele zasužnjiti naš narod. Vsaka bilka je trepetala pred Hitlerjevim škornjem in svinčenke so žele sinove naše matere - domovine. Tudi moj rojstni kraj, dasi tako skrti, so zavohali Nemci. Že od prvega dne, ko so na obiskali ti krivogledi zelenci, sem začela v svojih otroških prsih gojiti mržnjo do njih.

Vroč poletni dan je bil. Edino kravo, ki nam je dajala mleko, je gnala mati k studencu, da bi se napila vode. Ko se je vračala, ji je zelena gosenica zaustavila pot. Kolona Nemcev se je priplazila po hribu navzdol.

"Wo ist dein Bandit?"
je siknil v mater majhen, širokopleč tujec. Mislil je na očeta, ki se je boril za svobodo. Ne vem, ali je mati razumela tujca ali ne, molčala je. Jaz takrat še nisem razumela, kaj hočejo imeti. Eden izmed njih je iztrgal materi vrv iz rok in kravo udaril s puškinim kopitom. Sledil je strel in še eden. Krava je zbezljala z vzdignjenim repom navzdol po bregu, dokler ni padla v graben in tam obležala. Pozneje sem zvedela, da si je zlomila prednji nogi in hrbtenico. Mati je bolestno kriknila, hotela je steči za živaljo, a bilo je prepozno. Noge so ji klecnile in tudi mati je padla na na zasužnjeno zemljo. Čeprav sem bila majhna, sem spoznala, da se je zgodilo nekaj strašnega. Iz otroškega grla se je izvil glas:

"Pustite mamico in kravo!"

Najraje bi skočila tem gadom v obraz in jim z malimi prstki razpraskala hudobne oči. Toda, bila sem še premajhna, da bi izvršila tako pogumno dejanje. Zakrilila sem z ročicami in šibke nožice so me komaj ponesle k materi, ki je ostala k sreči živa in cela. Kam je krenila smrtonosna gosenica, tega se ne spomnim več.

Sonce se je nekam žalostno poslavljalo od dneva. Čez zlatozelene travnike je visel poletni večer kot lahek oblak. Pri nas pa je vla-

dala žalost, smrt.

Ranjeno žival so trije moški z muko pripeljali pred hlev. Od trenutka do trenutka je težko zastokala, ker jo je pri dihanju zabolelo v hrbtenici. Stala sem poleg krave, ki je ležala na senu in jo božala po glavi ter jo s solzami močila po gobcu. Gledala me je z žalostnimi očmi in zdelo se mi je, da se tudi v njih leskečejo solze, solze, s katerimi se je poslavljala od sveta, od nas vseh, ki smo jo tako ljubili. Prinesla sem ji šopek mehke trave; razočala me je, ni se je dotaknila. Uboga žival, koliko je trpela, kako jo je bolelo, toda potožiti, razodeti svoje bolečine ni mogla nikomur.

Večerna zarja je že tiho ugašala na požetem polju in po pokošenih travnikih, ko je na našem dvorišču zaropotal voz. V moji glavi se je rodila težka slutnja.

Ko so me zjutraj zbudili božajoči sončni žarki, sem najprej stekla k hlevu. Ali se motim? Ne. Ni je več. Sinoči so jo odpeljali. Kdo? Ne vem.

Hlev je ostal prazen, mrzel. Kadar sem pokukala v zapuščeni hlev, me je namesto sladke toplote sprejel suh, mrzel zrak.

Jelen Albinca

J e s e n

Uvelo listje otožno poje alegijo jesenskega dne . . .
V krempljih dolgočasja tavam med pesmijo suhih vej, jeseni,
in maska groze pred črnim praporom obupa
me opominja naj vendar upam.

Mikše Metka

T v o j p o r t r e t

Tvoj skrhani portret tone vse globlje in globlje
v mrak poslednji dni poletja.
Ti in tvoj odhod pustila sta sled v sredini
brezcestnega neba,
ki me spominja najine ljubezni.
Kako dolgo me poznaš?
. . . dolgo, vse predolgo. . . je tvoj odgovor!
Ne laži!
Ne poznaš me, zato ne upaj
da bo Tvoj obraz visel
nad mojo srečo - vse življenje.

Metka Mikše

S i r o t a

Noč. Trepetajoča svetloba obcestne svetiljke. Noč zamolklo odmevanje glasov. Z obupom in strahom koraki skozi to grozno noč. Ali bo že kdaj končano to moreče trpljenje. Nikdar! Skozi tegobe, strahote, bedo, lakoto sem šla in še sedaj nisem našla poti iz tega obroča. O, jaz nesrečnica, zavržena, zapuščena, razcapana. Nihče se me ne usmili. samotna tavam brez doma, brez toplega pogleda sestre, brata, brez ljubeče besede matere, očeta. Ali je to mogoče, oh, strašna usoda. . .

Še klici v temo skozi trepetajočo svetlobo obcestne svetilke

- . -

Neprijazno megleno jutro me je prebudilo iz sladkega sna. Kako težko bo iz tople postelje. Ah, pa saj me že čaka mamica, ki mi je pripravila topl zajtrk. Skočim iz postelje, po vojaško se oblečem in že sem v kuhinji. Vesela sem, sedim za mizo in pijem toplo kavo. Nenadoma pa - zagledam skozi okno. "Mamica, smrt!"
Z grozo v očeh sva se tiho spogledali.

Končano je bilo bedno življenje uboge deklice. Skoro nehote sem jo primerjala s seboj.
Ampak, saj ni mogoče, le zaspala je. . .
Trepatajoča svetloba svetilke je izginjala v megli.

Korošok Marija

Ž e l i m t e

Vračam se k tebi,
samo ti moreš razumeti, kako žge žeja samote,
ko ni pomembnosti dišečega šepeta,
ni tvojih mladih rok, ki bi predano čakale name,
in nežnih ramen, da bi sprejemala ogenj objemov.

Ni čudovite zarje
v tvojih očeh,
nobene prikrite bolečine, od koder bi lahko zbežala,
nobenih usten, da za slovo bi mogel
nanje zaigrati
svoj omahljivi marcia funebre.

Pozabljam nase v pripeki ljubezni
in se vračam k tebi
z iluzijo kot smešno rožo
v rokah.

Niko Grafenauer: Iz cikla Lirika o ženi

I n t i m n o s t

Čakal sem te
z rokami, ki jih je ranila samota,
da niso mogle odviti žarnice,
v kateri je lebdel večer,

z očmi, ki so brstele nežnost,
z ustnicami, nestrpnega oganja, ki bi napolnil
ljubezen vseh zapuščenih mater,
čakal sem te,
sam kot upanje,
ujet v zatišje hrepenenja.

Čakal sem te,
ker cvete v meni strast mladega poletja,
samo zato,
ker ne boš nikdar večja
od mojega objema.

Niko Grafenauer

V e l e m e s t o

Boleče oči so ves dan iskale
zelene oaze.
Bili smo priče,
ko so na trdem betonu
umirali razbiti pogledi.
Preostali so polegali
na modrem nebu
nad ulico, -
kjer so si hiše
podajale otopelo misel.

O D L O Č I T E V

Želodec me je opozoril, da sem nanj že dalj časa pozabil, kot je to v navadi. Kakor nalašč je stala dva streljaja pred menoj izložba z vsemi zemeljskimi dobrinami. Kdo bi odlašal? Še hitreje sem stopil, boječ se, da se mi uboge pare, ki sem jih s težavo zbral spet prav hinavsko ne skrijejo v labirintu mojega suknjiča.

Nenadoma me sredi velike vneme nagovori droben glasek. Zaustavil sem se, da pogledam, kdo se me upa motiti sredi najlepših sanjarij. Poleg mene je stala drobna, majhna postavica in me proseče prebadala s temnorjavimi očki. "Kaj za zlomka" sem si mislil "pa želi to drobno bitje?" Sklonil sem se in ujel plahe, trepetajoče besede: "Gospod, samo pet dinarjev bi rad." Zadelo me je, kot bi me kdo s kolom udaril po glavi. Pet dinarjev res ni velika stvar - pa vendar, lepo zapečena žemlja tudi ne more biti napačna. Izložba me je s svojo bogato izbiro hinavsko zapeljevala. Pogled mi je zdrsel od malčkovega napetega obraza na tisto svetlo stran in v tistem trenutku sem se zlagal siroti, zlagal samemu sebi, poteptal čast in videl pred seboj samo sebe, svojo ozkosrčnost - svoj egoizem. Mali se je zastrmel vame kakor človek, ki je pravkar spoznal strašno resnico, zgubil vero v svet in v lepe besede. Njegove oči so se nekam čudno zameglile. Zapeklo me je - a roka ni segla v žep. Sunkoma sem se vzdignil in se oddaljil kot lopov, ki beži proč od zločina. Pred ovinkom sem se obrnil. Še je stal malček sredi ceste, samo njegove oči, prej polne otroškega ognja, so bile sedaj ugasle. Občutek prizadejane krivice me je pri-

tisnil k tlom. Nenadoma sem se spomnil, kako sem se ves topil od sreče, ko mi je popotni krošnjar podaril zrcalce. S kakšnim zanosom sem ga kazal tovarišem. Sključil sem se v dve gubi in laž me je pekla kot ogenj. Sam nisem vedel, kdaj so se mi prsti razklenili in se je nesrečni kovanec zakotalil po tlaku. Od nekod se je začul vrišč mladih razposajencev, in v meni je še bolj živo vrtala podoba razočaranega dečka, ki mu je ena sama beseda porušila njegov lepi svet in zasejala vanj dvom, tisti strašni dvom, pred katerim omahujejo pošteni ljudje, polni vere v človeštvo.

(D.P.)

Pavel Mišmaš: TRI PESMI

K a d a r ...

Kadar hoja medí,
letajo ves dan čebele za gričem
in nebo se napne
kot prsi dekleta
in kačji pastirji brnijo nad reko počasi,
da deklica nič ne sanja,
ko rože zapirajo čaše
in jutro zardi v reki.

J u t r o !

Veliki rjavi konj je zbežal v jutro.
Na produ reke se je noč stapljala z zarjo
in žlobudrava voda je pila na pesku
barve jutra.
V vasi so petelini klicali dan ...
Veliki rjavi konj se je strgal
in zbežal ves divji v mir,
za nočjo -
Na vzhodu je mrmrajoča voda
že čisto zardela.

M i s l i m l a d o s t i

Oj,mladost, jasnost hrepenenje in lepota.
Dni prešernih se ne šteje,
ne štejejo se mlada pota
in ne šteje se ta sreča, ki življenje greje.

Nesmrtnost mladim se obeta
se v srcih mladim nam poraja.
Le kaj morejo nam leta
mladistnih dni nikjer ni kraja.

Mlad-ost, mladost, mladost,
kaj grob! Za nas ne bo kopan!
Življenja našega bo večen most
in vsak starosti bo - ovarovan?!

Otmar Repovž

MODERNA VZGOJA OTROK

Z največjim zanimanjem in veseljem opažam, da dobiva vsaka stvar, pa naj bo to risanje ali slikarstvo, vedenje ali obleka in še mnogo drugih stvari, vzdevek "moderno".
Da celo vzgoja otrok je dobila vzdevek - moderna. Oh, ginjen sem. Kakšen blesteč, veliko obetajoč in moderen naslov: Moderna vzgoja otrok. Ti, dragi bralec, misliš, da veš kakšna je ta moderna vzgoja. Toda - motiš se! To vem samo jaz in peščica pedagogov. Da vam dokažem, da se motite, vam bom opisal moderno vzgojo otrok.

Aha! Jih že imamo: oče Francelj, mati Rozalija, stara mama Meta, sinček-edinček - Mirko in sosedovi otroci.
Veste kaj? Dramatiziral bom to moderno vzgojo. No, torej začnimo.

M o d e r n a v z g o j a o t r o k
(enodejanka)

Osebe:

Oče Francelj - plešast mož, petdesetih let, staromoden človek

v dobrem, debelušnem stanju.

Mati Rozalija - moderna, še niti ne stara ženska v rožasti, tesni obleki, kar poudarja, da hoče biti vedno mlada. Zna vrteti jezik kot vse druge ženske njenih let.

Stara mama Meta - še bolj staromodna kot oče Francelj, ki vedno preseda po štedilniku in govori o lepih starih časih.

Sinček Mirko - cmerikav, že nekoliko hudoben deček devetih let, skrbno zlikan in počesan.

Sosedovi otroci - kot vsi drugi.

- . -

(Zastor se odpre in prikaže se mala sobica. V levem kotu štedilnik - na njem sedi Meta. V nasprotnem vogalu sobe naslonjač, v katerem sedi Francelj in bere časopis. Mati Rozalija sedi pri oknu in šiva).

Rozalija: Bog ve kje se potepa Mirko. Spet se bo ves umazal. Oh ti otroci. (Vzdihne).

Francelj (se namrdne): Ha, s sosedovimi se potepa, kje neki bi bil drugje!?

(Spet molk. Tišino pretrga presunljiv krik. Vsi planejo pokonci. Rozalija steče k oknu).

Meta: O ježeš! Kaj pa je spet? Za kriščevo voljo! (Zunaj se sliši kopot številnih vrat in v sobo plane zadihan Mirko in se boječe stisne za omaro.)

Francelj: Kaj si spet napravil, paglavec, govori! (Se grozeče dvigne nad Mirka.)

Rozalija (preplašena): Nehaj no Francelj! Ali misliš da je to moderna vzgoja? Z vpitjem in razgrajanjem ne boš ničesar opravil. (Se obrne k Mirku in ga poboža po laseh.) No, Mirkec, povej kaj je bilo. No, Mirkec povej.

Mirko (boječe): Kamen sem vrgel Mihcu v glavo. Veš mami res nisem. . .

Francelj (zatuli, da mu pleša zardi): Kaaj! O, ti paglavec! S kamni se boste pobijali! K a a j!! (Plane proti Mirkcu in ta od strahu zatuli. Solze debele kot lešniki se mu trkljajo po licih).

Meta (sklepa roke): Ne smeš tako, Francelj. O, ježeš! Še tepel bi ga! O, ježeš!

Rozalija (se postavi pred Mirka): Ne boš ga tepel; ali se tako vzgaja otroke? Še nisi nič slišal o moderni vzgoji otrok? Ja, seveda saj buljiš samo v politiko! Drugo te tako in tako ne zanima.

Francelj (sede in momljajoč vzame časopis v roke, ter se navidezno zatopi v časopis)

Rozalija (se skloni k hlipajočemu Mirku): No, Mirkec, je že dobro. Saj je samo Mihec kriv. Kaj se pa nastavlja, ko vidi da si vrgel kamenček. No, kar pojdi Mirkec, pa se igraj na dvorišču.

Mirko (odide skozi vrata).

Francelj (vstane in prične živčno hoditi po sobi gor in dol): Mislim, da je zadnji čas, da se nekoliko pomenimo o našem Mirkcu (besedo"Mirkcu" pomembno poudari). Mislim, da je zadnji čas, da mu dam nekoliko leskove masti. Zadnji čas je. . . !

Rozalija (odloži šivanje in vstane. Roke da jezno v bok in pogleda grozeče Franceljna): Veš kaj, ti - ti. . .! Še enkrat zlini kaj o leskovi masti pa si boš zapomnil današnji datum! Samo še enkrat,pravim. Potem boš vid. . .!
(Razbito okno zažvenketa in Franceljnu na plešo prileti izdaten kostanj, ter se zakotali pod omaro. Trojica onemi.)

Francelj(razjarjen): Le čakaj, prokleti paglavec te bom že dobil v pest!!

(Rozalija(skomigne z rameni): Saj si sam kriv, da si jo dobil po butici. Če bi sedel v naslanjaču in bral časopis, te ne bi kostanj zadel
(Francelj se prime za glavo, skozi razbito šipo se čuje Mirkov smeh)

(Zastor pade!)

S O C I A L I S T I Č N A E T I K A

Etika, veda, ki se bavi z normativnim delom morale predstavlja v zgodovinski preteklosti eno najširših področij sociološkega raziskavanja. V ideološkem karakterju vseh etičnih teorij je prihajal do izraza družbeni položaj in težnje posameznih filozofov. Etike so tolmačile svoj problem na dvojen način: ali so iskale poreklo in kriterij morale[1] izven družbene zavesti (v bogu, državi ..), ali pa v samem človeku. Glede na to tudi ločimo heteronomno (n.pr. religiozno) in avtonomno (n.pr. socialistično) moralo.

Mnogokrat lahko naletimo na polemike v glavnem dveh struj, ki razpravljata o vprašanju ali je sploh mogoča avtonomna morala. Pri tem ljudje mislijo danes navadno na odnos socialistične in religiozne morale. Mnogi zanikajo in pravijo, da areligiozna morala ni mogoča; češ da ni pravega motiva, ki bi silil človeka k moralnemu dejanju, ki ni v njegovo (materialno) korist, in da lahko ljudje v najbolj skritih interpersonalnih odnosih ravnajo moralno samo z religiozno moralo.

Tudi mi smo mnenja, da se človek ob dilemi odloči vedno za večjo vrednost. Toda ali ne obstoje poleg materialnih vrednot tudi moralne, ki prav tako dajejo ceno človeškemu življenju?[2] Dokaz, da

---

[1] Moralo predstavljajo vse tiste moralne norme po katerih se ljudje določene družbe ravnajo. Pravo pa rešuje samo vrhnjo plast interpersonalnih odnosov, ki so družbeno škodljivi. Moralna zavest sega torej v najbolj skrite kotičke človekovih dejanj in hotenj in jih rešuje (v kolikor človek že po rojstvu ni neobčutljiv za moralne kreposti).

[2] Izjema je seveda moralni kreten - zanj moralne vrednote ne eksistirajo.

obstoje, je že to, da bi se vsak človek raje odločil za življenje v družbi, ki priznava moralne vrednote, kot v družbi, ki ne ceni teh. Kajti človek čuti in ceni dostojanstvo v sebi! (Kant: "Svoj moralni zakon"). Kadar krši moralne principe se čuti ponižanega, ker pade s tem njegova cena. To empirično dejstvo, da človek živi kot človek predvsem zaradi svojih moralnih vrednot in da s kršenjem teh svojih principov razvrednoti svojo človeško naravo pa ima za posledico občutek moralne manjvrednosti, ki je mnogo večji od religiozne vesti!

Človek je človek po moralni zavesti, zato kljub morebitni trenutni materialni škodi, ko se po dilemi odloči za moralno dejanje pridobi na svoji vrednosti - in to tudi občuti - , s tem se dvigne, njegova stopnja človečnosti, ki se kaže v moralni plati njegove ekzistence. Ta motiv - "zavest moralne vrednosti moje odločitve" - pa, je mnogo višji od religioznega motiva. Kajti zavestni motivi delujejo mnogo močneje in so edini vzvišeni motivi "bistva človeka"! Jasno pa je, da religija obče človeške moralne vrednote dela nezavedne, saj realen motiv človeka nadomešča z religioznim; zato takim odločitvam, ki izvirajo iz le-tega zadnjega ne moremo pripisovati višje vrednosti. (Seveda ima religiozen človek samo fikcijo, da ravna nravstveno vsled boga). Nasprotno pa socialistična morala uči, da človek ravna (mora ravnati) iz lastnih motivov. Heteronomna ("od zunaj dane") morale torej ni, morala je samo avtonomna! Kot dokaz za to nam bi lahko služil eden od mnogih primerov iz NOB. Fašist, ki je moril pod okriljem vere, ki je na zverinski način izražal "v imenu Krista" gnilobo heteronomne morale, bi se moral po opravljenem krvniškem dejanju počutiti vzvišenega (saj je delal v skladu z moralo), a občutil je prav obratno - kljub odvezi "dušnega pastirja" se ni mogel sprostiti občutka krivde. Vsako moralo, katera je vzeta iz izvenčloveškega, izvenrazrednega pojma - odklanjamo! Mi pravimo, da je to prevara izkoriščanega razreda v interesu izkoriščevalske manjšine. Mi pravimo, da je naša socialistična morala podrejena interesom razredne borbe proletariata in da iz nje tudi izhaja! (Lenin.)

Centralno vprašanje vsake etike je problem najvišjega dobrega, saj iz tega izvaja tudi vse ostale moralne norme.

Religiozna etika postavlja za najvišje dobro vero in izpolnjevanje božjih zapovedi. Tudi socialistična morala pozna vero in njeno vrednoto[3], a ne v smislu vere v neke nadnaravne sile. Človek